

ВАЛЕРИЙ ЯКИМОВ

ПАГЫТ ВҮРШЕР



ВАЛЕРИЙ ЯКИМОВ

ПАГЫТ
ВҮРШЕР

Поэма
Почеламут

ЙОШҚАР-ОЛА
МАРИЙ КНИГА ИЗДАТЕЛЬСТВО
1987

84 Мар

Я 45

Самырык поэт Валерий Якимов Волжский районысо Карай ялеш 1955 ийыште шочын. Марий государственнй университетым тунем пытарымекеже, түрлө газет редакцийыште паша мыйшен. Кызыт Звенигово олаште ила, «Перодовик» районный газет редакцийыште тырша.

«Пагыт вүршер» — авторын икымше мурсаскаже. Тылеч ончыч тудын ятыр почеламутшо 1981 ийыште лекше «Волгенче парча» коллективный сборникыште савыкталтын ыле.

У книган тун шонымашыже — гуманизм кумыл, калыклан, Шочмо эллан служитлыме, ушаныме кумыл. Тушто изи огыл верым «Шагат» да «Кару» поэма-влак налыныт.

Рецензент Н. И. Казаков

Я 4702380000—90 39—87
М 129—87

© Марий книга издательство, 1987

ПОЭМА

ШАГАТ

*Совет калыкын Кугу Отечественный
сарыште чалле Сенгымашыж лўмеш*

ОНЧЫЛМУТ

Кушнаште пурыде ом эрте тиде пörтым.
Озаже — шонго, чал ўпан ўдырамаш —
Ила шке сурт коклаштыже, тошкештын, пörдын...
Да мом ыштет, тыгае тудын пўрымаш.
Марда капшат лишемын мланде деке утыр,
Кидеш гын пижынак, шонет, изи тоя.
Корен мыняре ий чурийжым келге куптыр...
Виешак пуйто неле ўмырым шуя.
Палем, висаш ок лий нимо ден тудын корным,
Аклаш пашажым мутемжат, ой, пеш шагал.
Палем, иша шўм-чонжым кўэмалтше орлык:
Сурт кörгыштö эн лишыл кодын лач шагат.
Шагат шолтка урем вел пырдыжыште эркын,
Вашталтдыме йўанжым тымыкеш темен.
Кувайын кумылжылан тудо эн-эн шерге,
Кужу жап йогынеш пытен гынат шемем.
Пурем да тўткын колыштам тик-так, тик-такшым—
Чонанла шинчырым кир шупшылеш, нера...
Туге чучеш: шагат ала-могай титакшым
Айдеме ончылно йўд-кече касара.

И К Ы М Ш Е У Ж А Ш

Шужышо пире деч шучкынак урмыж,
Эн аяр кишке деч шолып чужлен,
Кодыш пыжашыжым сут күрен курныж,
Илышын тынысле ратым пужен.
Йырнык логар анжым темдымын карыш,
Ал кечыйолышко керылте күч.
Пүтынъ Европа логале туткарыш:
Эрыклык кумыллан южышто — пич.
А капитал гын тугак тушка шукшым:
«Түн үшанем улат. Өрдө, колой!»
Опкынын пылышыш түрлымат шуктышт
Шем шонымаш ден: «Советым — долой!»
Талышныш курныж, поген азу вийжым,
Шулдырым шарыш, шылтен кечымак...
Июнь ыле лач, нылле икымше ийын —
Шем үмыл возо мемнан эл үмбак.

* * *

Кушнаште — пуламыр. Кушна урем мучко
Коштеш озыркан мардеж гае увер:
«Война!» — лийынжат огеш керт тылеч шучко,
Ылыжын угыч вүрйүшө вувер.
Торасе границыште бомбо пудештме
Йүксавыш йонгалте Кушнаште вигак.
Пүртүснажат пуйто тидлан трук шыдеште —
Волгенче касвелышке тулжым викта.
Кава кутынь күдырчө талын рашкалтыш,
Айдемын шүм-чонышко вийым ушал.

«Уке, тушман йол нигунам ок тошкал тыш!» —
Ушаныш парторгын шомакшылан ял.
Эше шинчавүдым кучат үдырамаш-влак,
Но мушкындым чумыртыш кажне пөрѐнг.
Шолеш кажнын онгышто шыде памашлак —
Кöлан туараш тудым ончыч пүрен?

* * *

Тарванаш — жап.
Микале сакыш котомкажым тупыш.
Кержалте шўйышкыжö
Ойыраш лийдымын Анис шўмбелже.
Күлеш каяш, шагат шолтка иктутыш:
Шукташ шке порышым
Ужеш пөрѐнгым Шочмо элже.
Орва тайналт-тайналтын лукто ял мучашке.
Ача воктене ошкылеш пун öрышан кок эрге;
Да пуйто ача огыл, а нуно каят кредалмашке,
Кидеш кучен Онарын пүсö кердым.
Улазе имньыжым шогалтыш —
Микале волыш пасу тўрыш,
Тургыжланен, тамакым пўтырыш:
— Чеверын, ломберем. Чеверын, кузрем.
Чеверын, сындыл* маке пеледышем.
Чеверын, шочшем-влак. Чеверын, йолташем.
Чеверын, йöратыме калыкем.
Каем аралаш мый тендан тыныс илышым,
Тендан пашадажым, тендан омыдам...

*Сындыл — сандал, кына.

— Но, айда, но-о! —

Тарватыш улазе чал вўльыжым,

Кайымаштак тўрлен омытам.

Кенезын чеверже эше сылнын чучо,

Сўралынрак койо Епи олыкшат.

Пуалтыш Кушна ял ужатыме пучым,

Куэр корно веке парчажым лупша.

Орва, тайналт-тайналтын, мўндырк торлыш.

Кунам эше тыгакак савырна —

Эше нигө ок пале.

Мынар ончаш Анислан тиде корныш:

— Микале-е...

* * *

Кайышт шукын.

Тольо первый ойго.

Ойго, маныт, шкетын огеш кошт.

Ташлыш ял мучко шинчавўд йогын,

Кажне ешышке пайлалтын лош.

Тунамак ик йўштө теле касын

Почтальоным ужо Анисат,

Нале кидыш сургучан кагазым:

«Тыланда Москва воктеч возат...»

О чон йўсылык!

Тый южгунамже

Шўм куан деч шергешрак шуат,

Ешарет айдемын илыш алжым...

Пагыт кылым со шуя шагат.

* * *

Кок эрге кок тумлеге гае кушко:
Вийвал ўнар туп-вачыштым темда.
Эр лупс чурийыштым пасушто мушко,
Пурак ден пўргыш идым кас еда.
Паша куатым нунылан ешарыш,
Йўратымашым ылыжтыш садер...
Повестка гай тарватыш нуным сарыш
Москва деч толшо сургучан увер.
Икыт, кокыт, кумыт...
Пытартыш
Йолтошкалтыш.
Ончылно — омоса лондем.
Кызыт шинчавўд
Йўршешак артык,
Коктынат шогальыч:
«Мом эше мондем?»
Котомкам ава поген,
Пала мо кўлешым —
Первый оғыл ужата
Шке сурт гычын салтакым.
Сўвызен орланге семын,
Шалата ик ешым
Пагытын орваже —
Пырдыжыште кечыше шагат,
Шолткен тик-такшым.
Такшым, тудын, механизмын
Нимогай уке титакше —
Шочмо элыш кўчшым чыкыш

Шем-күрен сут курныж,
Кө ачалан корнываке
Колымашым вакше —
Йыгыр эрге кид йымалне
Вик лиеш шүк-тургыж.
Тый, шагат, чарнал,
Шогал, вучалте.
Тый, ава, ит vise жапым
Тек тик-так йүк ден...
Кутырыдеак, коктын стрелкым
Ик тураш шогалтышт,
Пуйто шем тушманын алжым
Лугыч лаштыртен.
Шиже чон аваштын
Шочшо-влакын ойым:
Пөртылын, тунгалына ме
У жап ден илаш.
Онгышто ўшан темдале
Шулыдымо ойгым:
Эрге-влаклан огыл гын,
Көлан ўшанаш?
Угыч икыт, кокыт...
Пытартыш
Йолтошкалтыш.
Кодо шенгелан лондем.
Коктын кайышт тулыш
Икгай шонымаш ден:
«Шочмо суртыш
Сенгымашым
Садыгак кондем».

Ондал шупшалыт, шинчавүдым үштыт —
 Йырваш куан, гармонь мура эртак.
 Лойга нөлталтын нимо дечын күшкө
 Ал Знамяна! Иымалныже рейхстаг.
 ТүжEMAT пеле наре кече эртыш:
 Пуля шүшкен, пудештылын снаряд..
 А таче мландым кечыйол чевертыш,
 Но шүмыштө... пыл ўмылан алят.
 Куанле татын, чын, осалым от шиж:
 Пөрдеш, шонет, йомартле шарла тек.
 Йолташым, амбразур ўмбаK камвочшым,
 Вара вел вуй савалын шарналтет.
 Лыпланымеке, ушыш толыт эркин
 Москва да шочмо вел, шүмбел пелаш,
 Уэш шарнет тулеш варналтше Днеприм,
 Да тошто корным пөртылат келаш.
 Радам ден кодын кажне йолтошKалтыш
 Шке шочмо сурт дечын Берлин марте..
 Салют лыпланыше кавам волгалтыш
 Да шошо эрым шындыш оярген.
 Чыла тўня палемдыш Сеңымашым,
 Ончет, илаш вел ындыже татун.
 Но омо лугыч ылыж кашын-кашын,
 Шүм-чонышто йўла эше Хатынь.
 Да, Сеңымаш, эше шыч лыпландаре,
 Йога эше шүм-чон гыч шинчавүд,
 Керек южат эрналтын пычалтар деч,
 Керек ок його родо-тукым вўр.

Мыняр аван вуйвалныже шем шовыч,
Оръян-влак тангыштым эше вучат.
Ачам ужде, йоча малашак ок воч —
Пошкудо рвезым кӧранен онча.
Мыняр торлет — шӱм-чон коржеш вет утыр,
Пайрем еда ок сите кӧ-гынат:
Устел ӱмбалне тӱкыдымӧ чукур,
Озам шижде, шке семын ӧкына.
Коржеш чон сусыр, почылт угыч-угыч,
Да тыныс тудым поремда уэш —
Уштен камвочшым сӧй гутлаште лугыч,
Нӧлталыт тостым Сенгымаш лӱмеш.

* * *

Эл ӱмбач шулыш шем ӱмыл йӧршешлан —
Сенгыш шем курныжым ош кӧгӧрчен:
Икоян патыр совет калык ешлан
Кече уэш шыргыжале, чечен.
Вачым лопкан шарыш эрыклык кумь!л,
Мланде он тичак шӱлалтыш ласкан.
Ме нигунам она савырне кулыш,
Нигунамат суken ок шич Москва.
Эн кӱдыратле куат шӱм пеленна —
Родина! Тудо ава шӧр годсек.
Эн курымашлык вий онгышто — Ленин!
Ок лий садлан сенгыде нигузе.



Ошкылыт Кушна ял мучко
Патыр сарзе-влак.
Кайышт шукын. Тольыч — лучкын:
Пелыже — чолак.
Ужыт нуным кажне пörтыш,
Виешак сийлат.
Нунын йыр йоча-влак пörдыт —
Мочол весела!
— Ой, Васлийже-е!
Ой, пытеныс —
Орланен калтак.
— Тек! Зато Кушнаште тыныс, —
Вашешта салтак.
Нойыктарыш кужу корно —
Коштын ныл ий нар.
Ну, герой мемнан парторгна —
Орденже кунар!
Качыж семын сусыр йолжо
Тавалта Васлийын...
Ял шарналтыш тудын ойжым —
Арамеш ыш лий.
Шукыжак тушман ыш лўшкө,
Шўртныш Моско ден.
Рейхстагеш парторг шке лўмжым
Курымеш коден.

Сенгымаш Анисын пörтымат ыш эрте,
 Почо виешак кумдан омсам,
 Кеч ыш кондо үстелтөрышкө кок эргым
 Да ыш пörтылтө суртлан озам.
 Пурыш тудо фронтовик Васлийын йүк ден,
 Урем веч йонгалтше муру ден.
 Сай пошкудо-влакшымат коли от йүктö!
 Кажныже тылат шүм-чон родет.
 Мочол йöсым чытыме үмбачын
 Ик гана ок лий кушталтыде,
 Шулдыр семын лопкаҥден туп-вачым,
 Тавалташ — сескем шыжалтше:
 Вот тыге!
 Вате-шамыч ик йыр пörдын налыыч,
 Вес йыр лекте шинчавүд йөре.
 Ойгыжо, куанже лош варналтыч —
 Удырамашлан тыгак мо пүрен?
 Кид гыч кидыш угыч кайыш похоронка,
 Пуйто кажныж дене саламлалт
 Савырнен, адак Анисын оныш
 Эгерта Микале, йомын ал.
 Эрге-влакын мүндыр-мүндырч йүкышт
 Серышла гоч йонгалтеш уэш:
 «Тодылалтын немыч-влакын түйкышт.
 Поктена, ура! Тушман куржеш».

Возымо вашкен. Анят, бой лугыч.
 А конвертше — палыме кум лук.
 Чоным кочшо серымашым лудыч:

Кодын немыч мландешак Илук.
Тудо первыяк пурен Берлиныш
(Командирже рат дене возен),
Кенета логалын шолып миныш...
Аван шўм ок келше нигузе.
Кум письмам колтен улмашын Лаймыр.
Командир улам, манын серен.
«Тыйжын пўрымашетше могай дыр —
Ўмыр лугыч кўрылтын, я плен?
О уке, каен одал нигушко,
Шем тўнялан мый тендам ом пу!
Йомдарен ман ида шоно ушым —
Лойгалтеш мыламат илыш ту.
Тўналам вучаш тендам эреак,
Йўдланат ом тўкылö капкам.
Кудо велым толыда — эрвелым
Я касвелым — вашлияш лектам.
Тыйым сурт вуча, шўмбел Микале.
Эргым-влак, тендам ўжеш урем.
Толза! Толза! О, ида шуйкале —
Ончыза, йырваш лўшка пайрем!» —
Тул гае йўла Анисын тўсшö,
Гўл тўням шўм-чонжо сөрвала...
Лиешак гын кугу юмо кўшнö,
Чон йўкым колеш ыле, ала?



Шуко ышт шого, каяш тарванышт.
Петырныш урем капка шыпак.
Комыля кўза вик логар агыш,
Кочо — адакат кодман шкетак.
Шинчылдыш Анис омса лондемыш —
Тулыкеш кодшаш тетла уке —
Угыч тымык пёртым тичак темыш
Пылышыште йонгымо йотке.
Ўдырамаш янак воктек энгертыш,
Кумыш эркин нойышо шинчам:
Ала-кё урем ден куржын эртыш,
Ала-кушто пуйто шоктыш чаг...



Йонгыдо, волгыдо эр —
Кече ончале окнашке,
Чыр омеш темдыме шер
Лайык төшак гыч ок вашке.
Кўпчык олмеш кидпўан —
Ынде марийжын, Микалын:
Лўшкыш тенгече сўан,
Лонго кап-кылжым ял калык.
Ыш тем докан йўынжат,
Кумылжылан веле кочко...
Мом ыштет — неле пеш жап:
Йорлын шергиндыжат кочо.

Ең дене кушко Анис,
Рвезе — парня гае тулык.
Чоныштак веле висвис,
Шўмышт йўла сото тул гай.
Ушныш кок самырык ең,
Ваш йўратен уш кайымешке:
Пурыш шкет пўртыш оръен,
Ял калыклан лийын шешке.
Ур гай модеш кечыйол,
Чыгылтыл мужыр чурийым.
Суртыш пиал шке ок тол,
Еш чумыра илыш вийым.

* * *

Шочшан лийме ийын увер неле толын:
Колен Совет властын ачаже — Ильич.
Эл мучко вузалын шарлен ойго толкын,
Кушнат вуйжым сакыш — шем шўлык онг тич.
Шепкаште олма том гай йыгыр кок эрге
Нимом палыде таңасен юарла.
Анис куан лугыч өрткен кыра эрдым —
Могай пўрымаш вуча нуным эрла?
Кушнашке кў тынысым кондыш, кў мландым
Микале гай тарзылан пўчкын пуэн,
Вет Тудо колен. Кузе лиймыла ыңде?
Вет Тудо Микалылан ыле эн-эн...
Шепкаште олма том гай йыгыр кок эргын
Вўршерышт Тудлан кўра лийын кыра.

О илыш! Шуат тый айдемылан шергын:
Руэт гын руэт — вигак шўм-чон тура.
— Ну мо, аваже, пўрымашнак тыгай дыр —
Шуяш тукым кылым. Шопетым я лук:
Кушнаште кушкеш тек, изи гынат, Лаймыр,
Кушнан чевеp качыже лийже Илук.

* * *

У ден тошто вашпижмаште
Вийжым ончыктыш колхоз.
Сут кулаклан чодыраште
Пире веле лие тос.
Йол ўмбаk шогале эркын,
Чумыргыш пырля куат:
Оварга тўшка киндерке,
Тўвырга озанлык клат.
Фермыште колхоз ушкалым
Тўнгалеш ончаш Анис.
Тунемаш колтат Микалым —
Яллан первый тракторист.
Кушкыт юарлен йоча-злак,
Школыш корным такыртат.
Илыш пенгыдеме, чапле,
Тыгерак ойла мурат:
«Ой, мураш сай, мураш сай,
Гармонь почеш мураш сай.
Ой, илаш сай, илаш сай,
Колхозышто илаш сай».



Шыже ыле. Йүштө толын шогыш,
Кодыныт пасу-влак чап-чара.
Погынышт кресаньык-шамыч школыш,
Шўлалталын тургым деч вара.
Шонгыракышт чылымыштым шупшыт,
Ўдырамаш-влак, эй, чогыматат.
Туржын кидыште коваште упшым,
Ег кокла гычын парторг эрта.
Тыштак председатель да район гыч
Лўмын толшо шем ۆрышан пۆрҗен.
Вот шыпланышт. Уто йўк ок йонго,
Да нигө шўкедылын ок шен.
Ойлыш колхоз вуй, пырт тутыналтын,
Эртыше уржа-сорла нерген,
Кузеракын жал, йөршеш лугалтын,
Эрже-касше куатнам терген.
Ойлыш толшо ег, чылам саламлыш
Толмо корнысо у йыжын ден.
Кажнын ойжо шўмыш возо ямлын,
Кумыл нөлтмым кажне раш ынглен.
Вот парторг Васлий нөлтале кидым —
Пўтырка ден теме ўстембал.
— Тыште, — мане, — шурнывече, идым,
Тыште меж да шыл, свежа ўмбал.
Кө пўжвўдым йоктарен йўд-кече,
Көн кид-вачыште вўдотыза,
Таче лийза кеч изишлан нечке:
Лийза нине пөлеклан оза.

Лукса кумыл лук гыч шинчавӯдым,
Шинчавӯд куан дечат лектеш,
Чумыралын малыдыме йӯдым,
Мален налза пўтынек иктеш.
А вара адак — паша шўм даңыт.
Паша, маныт, ўмыр деч ута.
Ен-влак паша деч посна мортаңыт,
Паша деч ынже коран иктат.
Лий, Микале, нунылан пример тый!
Вожылтаре нуным тый, Анис!
Теве кō паша воктеч ок эрте,
Теве кōм ончен мура пўртўс, —
Да парторг копажым ваш пералтыш —
Теме сово йўк дене пōлем:
Ўстембалне улшо пўтыралтыш
Лиe чулым мужырлан пōлек.

* * *

Пōртылыыч, алмаш нумал пōлекым,
Пōрт покшелне өрмалген шогат.
Шўм пыртка, чонештышаш гай лектын,
Рончышт — койо пырдыжлык шагат.
Пелешта Микале, шыргыжалын:
— Ну, тетла нигуш ом код вараш,
Чын палаш тўнгалына ме жапым, —
Пиже пырдыжеш келыштараш.
Сакыш урем вел окна коклашке,
Кидым шупшыльо шекланенрак.

Умдыжым шындаш эше ок вашке,
Кеч шўм-чон чыждыра колташак.
Тумаят пөлемыште пел йўкын —
Шочшо-влакын омо шулдыран,
Теве, палемденак лач пелйўдым,
Вўтамбач муралтыш агытан.
Умдым шындышт тунамак латкоктыш,
Йылмыжым шўкальычат вигак.
Жап висам, эрелан манын, колтышт —
Пөртыш теме лывырге тик-так,
тик-так, тик-так...

* * *

Мыняре тыге шинча ыле Анис,
Шонкедылын эртышым, тўрлым,
Рашкалтыш солаж ден кўтўчө Порис —
Уш кыл кинолентыла кўрльө.
Анис виешак почо неле шинчам,
Комыля ишыкта шўлыш аным,
А шўм шонешталтын кыра пуйто чаг —
Ўжеш тул лонгаш йомшо таңгым.
Пөрт кўргыштө шыгыр, куансыр тугай —
Ок шокто йоча-влакын йўкышт.
Шыпак кеча тулыкыш вочшо шагат,
Чонжат, очыни, ынде йўкшыш:
«О кушто улат тые кызыт, Илук?
Шуйна мо корнет тыйын, Лаймыр?
Ала чондам налын иктаж-могай лук?
А кийыме вердаже лай дыр?»

Уке! Лийын ок керт. Мом мый ойлыштам?
Ушем мо тыгерак лугалтын?
Шўмдам пырткыкта Сенгымаш илыш там,
Тошкен тўнямбалне чыла курныж-катым,
Палем, толыда те колташ шке шагатым».

* * *

Шергын, моткоч шергын пёртыльё тыныс.
Кўрылтё мочоло илыш виеш!
Вўр йогыш: иктыш ушет — лиеш теңыз,
Сержым — мемнан чоным — тачат мушкеш.
Тымыкыштат шолеш серыпле толкын,
Пўтынъ тўня мучко йўк-влак йонгат —
Колыштса: «Бойышко — нылымше полкым...
Тулым, давай тулым! Почко, комбат!..
Икымше рота вончен вес вел серыш...
Йўдшө — йомак гай, яндар, шўдыран...
Эй, Эшпулатов, мөнгет гычын серыш...
Ончыко, пўркыт-влак! Ончык, ура-а...»
Пўркыт-влак чынжымак ончык каеныт,
Эрыкым ошкыл еда кумданген,
Илышым Шочмо эл верчын пуэныт,
Курымешлан мемнан шўмыш куснен.
Нунын вий дене шолеш таче илыш,
Сар годсо теңыз шўм-чоным мушкеш.
Тукым вожна садланак мемнан иле:
Тыныслык кумыл шепкаштак кушкеш.

КОКЫМШО УЖАШ

Ик кастане, паша кече пытымеке,
Идым вел провалыш савырныш Васлий.
Кечыгут чот нойымо, пече менгыш
Кеч пыртлан эгертыде ок лий.
Кас рўмбалгым шўткален, кава гыч
Шўдыр йўлен вольш пуля гай тура.
Ял мучаште имне тывырдоп тавалтыш —
Пулемет йўк семын пылышыш пура.
Йолым пуйто перыш угычын осколка,
Шўным шупшыл нале, трук лугалте уш,
Огышто тарваныш палыдыме толкын,
Шўргым шеляк пуйто угычын сар лупш.
...Бой. Ыресан танк влак
Пасу гочын нушкыт.
Немыч мўшкыр шойыч
Ойып — тра-та-та!
Унгў гай пуалгыш
Мўндырчынак пушка —
Бух да бух! Эсогыл
Шўмым туртыкта...
Нылле ий гыч, угыч поктен шуын,
Петырналтше сусырым почеш.
Пагыгшат, ончет, эртен моткочак шуко,
Куржын чылажат, шонет, мардеж почеш.
Но уке улмаш, мо лийше лийын:
Шке кышажым ўштылаш ок пу,
Огеш шотло куптырым да ийым,
Шот гычын чолакымат ок шу.

Шарнымаш адакат наггая станций велыш:
 Тиде корно ден кайыме, толмо мөнгеш,
 Йоча годым куржталме, пуракым лонг келышт —
 Ойгыжат, куанжат кодын кажне менгеш.
 Тул лонгаш ужатеныт, кучен шинчавүдым:
 Куан дечын, паленыт, шорташ ласкарак.
 Ял мучаште вученыт, паша мөнгө, йүдым,
 Юмо деч сөрвален — ида ман мыскара.
 А ужмеке тора гычак, толшо салтакым
 Ял ялге ваштарешыже лектын налаш.
 Удырамаш ден йоча-влакын шүм-чон атакым
 Шкет уналан ой, йөсө улмаш чактараш.
 Жап шумеке, толшаш-влак чылан толын пытышт.
 Но мыняре шинча эше корныш ончен?!
 Мо кончен нунылан — ачан, шочшын тупышт?
 Корнывалым нөртен, шинчавүдышт йончен.
 Ятыр ужын Васлий, кузе кече шичмеке,
 Корнывожышто тўншын коеш ўмылка:
 Шовыч лукым пурлалын, онча станций велке,
 Кеч ўшанже шукталтдымым шкат умыла.
 Нылле ий кычалеш тудо корно мучашым,
 Станций гоч ужын, пўтынь тўняшке онча:
 Микале — Москва лишне,
 Берлин налын капшым
 Илукыным,
 Лаймыр омеш лач конча.

— Пычкемыште омса кылым ятырак кычальым,
Ит шоно: тышке ынде корным монденам.

— А, тиде тый, Васлий.

Шич лишке. Шокшо чайым

Аптыраныдеак подыл, пурл шыдан мелнам.

— Тау, акай. Пурен ончальым эртышемла.

Кузе илет? Тазалыкет могай?

— А куш пурет? Тыге изиш илаш тыршем-ла.

Шке сурт гыч шылын нигушкат от кай.

Вучем ондаксылак эре, шўм шолын.

— Туге, акай, тугак. От ыште нимомат.

— Йоча влак пум пўчкедышт, школ гыч толын.

Полшат лукташ адак паренгымат.

Пеш чулым улмыштлан моктем эреак нуным.

Мичи, кўтўчын уныкаже, пеш кожмак:

Товарым кучашат поген шуктеныс куным,

Да колышт шер огеш тем ойжымат.

— Э, нуно кертытак, кушкеш йомартле тукум.

Айдемым пагалаш тунемышт изинек.

Чияшышт уло. Кочкыт ынде тутлым.

Палат книга гыч веле изикем.

Полшат, манат? Тыгак лийман. Туалгын,

Тыгай пиалын акшым умылат.

Кучаш товарым еглан ок логал гын,

Пычал ок колышт тудым сарыштат.

А ме, шарнет, акай? Да мом ойлаш,

Вўдотыза киданак кайышна войнаш...

Шукаг шинчылден колтышым. Жапет мыняре?—

Васлий ончале урем вел окна коклаш. —
Эре шолткен, товат, коли от ярне?
Ужат, шогалын. Казыр колтышаш, —
Кынелын тошто шарлака пүкен гыч,
Шагат веке тарваныш фронтовик.
Ыш шиж — Анисым чонжо гычак энгыш,
Удырамаш кержалте кидыш вик.
— Ок күл, Васлий! Шагатым тый ит колто! —
Парторг өрмалгыш тудын йүкшылан:
Анисын онг гыч пуйто ойып толкын
Лупшалте — шыдын але лүдшыла?
Кушеч тыгае кумыл шонгыенгын?
Өрмаш — куатше йүкыштө кунар!
Тыге тулшол кия кужу жап энгын,
Да вучыдымын ылыжеш пожар.
— Ок күл, Васлий, — Анис пыртак лыпланыш,
Лачак шинчаже лүйкала тура. —
Вочмешкем курымешлан йүштө мландыш,
Шагат олмеш шүмем эше кыра.
Но ўшанем: иктаж-могай эрдене
Ик эргым кеч почеш омсам, тўкалтыде.
Тунам пөртна темеш шагат йүк дене,
Тўгалына илаш ме у жап ден.
Тыге тунам каласышт эргым-шамыч,
Шке мутыштым шуктат манын шонем.
Коденыт шўмыштем ару кышаштым —
Мый нунын пөртылмыштлан ўшанем.
Да, чынак, катышт пелыгыч ўшаным —
Берлин Илукым кодыш шкеж деран,
Колтен печатым, пычалтар пушаным,

Конверт лукеш лупшалын йытыран.
Инаныде ок лий тыгай уверлан,
Но шўм огеш керт тидын ден келшен...
Вет нылле талук ынде Лаймыр эргым
Огеш пу йўкым, огеш тол эше.
Санден шагатым мые омак колто:
Вучен шукта, шонем, озажымак...
Анисын мутшым шўм-чон вургыж колышт,
Васлий ўшаныш пуйто чынжымак.
Но шке шоналтыш: «Нылле ий эртеныс.
Вет ныл ий ден ок лий тагастараш.
Огеш тол Лаймыр нимогай эрдене
Микале ден Илуклак. Тиде раш».
А йўкын мане:
— Толыт тебе, толыт.
Кагазат йоңылыш коклан лиеш.
Но нуным пўртылтышў пагыт толкын
Пеш эркин-эркин, очыни, иеш. —
Васлий урём вел пырдыжыш ончале,
Шўлалтыш келгын, ниялтале чалжым. —
Палет, акай, молан пеш эркин толыт?
Вет потомушто шып шога шагат,
Огеш тарвате нуным пагыт толкын —
Вет потомушто шып шога шагат.
Ала сар годымжо тыгакак кўлын —
Пуля жап шотым вискален, йўден.
Кечен элна ўмбалне курныж ўмыл,
Варналтын ыле кечыже йўд ден.
Тунам тьят шагатым ончен отыл,
Йўд-кече Сенымашым сўрвален,

Ме ошкыл дене висенна жап шотым —
Лыпланыш автомат рейхстаг пелен.
Вара эр волгыдо нӧлталте, шарлыш,
Тыгае кече Майлыкак улмаш.
Тӱня у пагыт шочмо кечым шарныш —
Ме толна угыч тынысле пашаш.
Мочоло ий мемнан Кушнаште тыныс,
Да пӱтынъ эл ӱмбалне у кава.
Кузе чот илышна шолеш — ялт теҥыз!
Шӱм кажне часлан куанен тава.
Садлан шагатлан кызытше коштманак:
Минут еда — могай-гынат увер!
Куан волгалтме татым шарнаш манын,
Пуа шагатлан вийым кажне эр.
Эрдене мут деч ончыч Спасский башня
Мемнам у кече дене саламла,
Кузе мый тудым шӱмыштем ом ашне?
У вийым пашалан пуа мылам.
— Васлий, мутетлан йӧршын тореш омыл,
«У жап» манметым мые умылем.
Шукерте лийшым пӧртылта лач омо —
Молан тынаре сӱмсыр кумылем?
Вет мый шкежат, ом шылте, южгунамже
Шагат нерген шонемыс тыетлак.
Шонем, тынар шоген йомешыс алже,
Пӱренак огыл мо шолткаш тетла?
Но тиде шонымаш — волгенче татлык,
Жап йогын семын кӱэмеш ӱшан,
Шӱмем шижеш, кыра эше куатлын,
Да кокыте шижмаш дечын йӱкша.

— Но нылле ийыс. Нылыт огыл —нылле!
— Ну мо, кеч ныл шүдө манат, тугак:
Чонем шижеш — ойгем шула лач пылла,
Кеч ик шочшем мөнгеш толеш садак.
Эше тошкат нуно осал пыжашым:
Эше ырла зиян — ошат, шемат.
Садлан мучашкак шуктынешт пашаштым,
Шагат коштшашлык жапым лишемдат.

* * *

Ятыр вүд йоген эртыш, лумат лумын кайыш,
Тудо касым парторг ок мондал нигузе:
Пуйто пөртылтыш угыч Индешымше Майыш
Саде ўдырамаш — йол ўмбалсе музей.
Угыч-лугыч вискедыл, шонашак таратыш,
Пырдыж вошт ужын моштыш Васлий йўдымат:
«Да тунам чылам огыл пуртышна ратыш,
Садланак южо тор-ялак тачат йўдыгат.
Йўдыгат да вет пырдыжыш күзымө семын
Весын тынысыш лугыч кержалтыт виеш.
Нунылан пуля шўшкымө чоныштышт — семык.
Да тыгае осалим тошкашак күлеш.
Чын ойлет тый, Анис, тўнямбалсе зияным
Пытараш күлеш ыле тунамак, тана*.
Курныжат садыгак кугу-изи — янлык:
Шинча тўткылык лушкымым веле вага.

* Т а н а — шукертак.

А тыгай курныж-влаклан сандалыкшат — четлык!
Ох, шырат шыдын пуйыштым, шучкым, азум...
Курныж — курныжак: тукумжыге пиночетлык.
Илышнам локтылнеже, от шинче, асум.
Кеч мемнан кумылна, чыланат палат, лаймык.
Тыгак пале тунялан мемнан вий-куат!
Чын, Микале, Илук да увердыме Лаймыр
Эрык корнышто волгыдым шумлан пуат».

* * *

Кас мо? Я кечыйолла толшо эр гын?
Тул гай тасмаш уштылалтын кава.
Можыч, кычалын сареш йомшо эргым,
Угыч туням волгалтарыш ава?
Тудым ужатыме час гычак вучыш,
Кажне омса йукеш трук чытырналт.
Кид гычын велын чыла ыштыш-кучыш...
Станцийыш корно — пычал йытыр ялт.
Мундырч салтак толмыла койылдалын —
Шум кокыте шонымаш деч утла,
Но шинчаваш ужмеш веле йол тале...
Ынде тыге нылле талук утла.
Ыш увертаре нимом похоронка,
Серыш ыш тол йолташ-влакше дечат.
Вот садланак дыр ушан шонгын онгым
Ырыктыде огеш код ик кечат.
Пагыт торашке мемнам ойыра кеч,
Садак тенгечысе гай сар авалан.
Мый ужынам: эр еда ужара деч
Эргыж нерген умылаш сорвала.

* * *

Лиеш тыгае жап —
Яра кенгеж.
Онгайыс, кай, лүмжат —
Ондалчык пөш.
Шонет, лиеш изиш
Шкем кандараш —
Паша радамыш виш
Вашка пураш.
Акрет годсек толеш
Тыгай шомак,
Но илыш вашталтеш —
Кодеш шомак.
Лүмжак гына — яра
Тачат кодеш:
Пашаланак ура
Мемнан кенгеж.
Пасушто трактор йүк
Эр йонгалтеш.
Дөяркын күчык йүд —
Күтү лектеш.
Возеш энгер тореш
У плотина.
Паша эре лектеш
Плотникланат.
Пижеш тўшка ўнар —
Возеш пырня.
Пужар, пила, товар
Мурат пырля.

Оралте күш күза
Шинчаорак.
— Эй, куштырак оза?
Темал тичрак.
Ай, чапле шопыжат
Анис куван:
Сўсанымеш йўат,
Тўрвет шонанг.
Кап-кылыш мўй нектар —
Кид-йол чолга,
Куштылгынрак товар
Кечеш йолга.
Пырня почеш пырня,
Регенче — тўр.
Яра кенгеж арнян
Нўлтеш у пўрт.
«Анис кувай, ну вот
Пўлек тылат:
Оласе деч ок код
Йомак полат», —
Товарым ўрдыжкў
Рўал тура,
Умшаже кўргыштў
Мичи мура.
Порисын уныка
Мура. Анят,
Шарналтын угычла
Тимур отряд...
Кузе, урок пытен,
Тўшкан-тўшкан

Ялнан суртлам пайлен
Йоча тўтан.
Ила шкет фронтовик
Я шонгыен,
Тудлан полшеныт вик
Мо кертмышт ден.
Пакчат, пөртет, вўтат —
Эй, сомылжат! —
Ок полшо гын иктат,
Шкет куш шуат?
Вет ялыште илет,
Кресаньык чон —
Лудшем, тыят палет —
Сурт сомыл он.
А шкет енган оят
Огеш лий так:
Йолдымылан тоя
Дене иктак.
Икшыве йўк йонга
Кудывече тич —
Шўмет кая онгалт
Куан ден пич.
Мичи шарна, кузе
Анис чыла
Вашталт кая тўс ден
Вашлийшыла,
Чурийже волгалтеш —
Кечеш тўкна,
Онча шке тўткын пеш
Шинчашкына.

Тагастара дыр, раш,
Шке шочшыж ден
Да ушыж ден тораш
Кая шижде.
Кеч мутлана кыжге,
Ушнен ойнаш,
Шонет — кок эргыжге
Пытен войнаш.
Могай улмашышт, а?
Палаш ыле.
Да тудо жапыштак
Шочаш ыле...

* * *

Но ушышто — парторг Васлийын мутшо:
—Шоляш, тый иктым шарне ўмыреш:
Шуйналтше ўмырет кеч-мочол кутыш,
Но шке корнетым возо жап муреш.
Илук ден Лаймыр годем тўмыр-шўвыр
Ваш тагасен шоктат улмаш лыжган.
Тушман пычал эр кечыйоным кўрльö —
Мемнан пиаллан лекте шем кыжган.
Сандене рвезе тукумна шогалын
Эн шергым — Шочмо элым — аралаш,
Сандене нунын муру корнышт тале,
Сандене нунын семышт ўмыраш.
Но тыланем мый тыланет, полмезе,
Тыгае нелым ит уж нигунам:

Кунам сийлат пуля ден икте-весым,
Да мланде тар пушеш варна кунам.
Мый тыланем. Но тые ит өпкеле,
Мурем уке, ман. Да ончал йырваш:
Баян эрта, Сибириын пичшым келын,
У сем шочеш куатле ГЭС орваш.
Күлеш машинавечылан механик,
Күлеш ўшанле зооинженер,
Күлеш отарлан шокшо сай омшаньык,
Да плотина — мо тудо, изенгер?
А тый: «Шочаш ыле...» Шоналте келгын
Да колышт йўкшым, мландыным, — вуча.
Кунам кает шке кугорнетым келын,
Кышат жап мурыш курымлан вонча.

* * *

Школышто тунам эртарышт
Пионерский сборым:
Уна-влакым шыңдышт партыш,
Вашлиялын порын.
Ыльыч тушто сарзе-шамыч,
Ыле Анисат —
Нуно, кō пала паша гыч
Патырлык висам.
Шуко кольцо тудо кечын
Кушкын толшо тукым,
Икте дечын, весе дечын
Пален нальыч уым.

Но адак тургыжландарыш
Чал кован мутшак:
«Кумытын вет кайышт сарыш —
Ыш тол иктыжат».
Колыштмеке тўткын шонгым,
Пионерын ой шочеш:
Колтышт следопыт кружокым
Лаймырын кышаж почеш.
Фронтвик-влак полшаш сōрышт.
«Чын, — манеш парторг Васлий, —
Кō каен гын тудо сōйыш,
Тек увердыме ок лий!»

* * *

Тыге шонен, Мичи
Шыпак шога.
Эртен эше вич ий —
Ок кошт шагат,
Тугак окна коклаш
Пызнен кеча:
Нигō ок тошт колташ —
Озам вуча.
А пōрт тоштемьнат,
Волен тувраш,
Вашке шуэш мландат
Тōрза тураш.
Колхоз погынымаш
Пунчалын тōр:

Парторгын чын кангаш —
Шочшаш у пöрт.
Эн тале плотник еш
Пырля ушна:
Ончет, уэм кушкеш
Мемнан Кушна.
Товар йымач тула
У муρο сем —
Мичи тачат тугак
Тимуровец...

* * *

Ош калай, кечыйошышто чолгыж,
Шинчагомдышым ок пу почаш.
Öрдыж ең йодеш: «Вара мочоло
Кўлын тиде полатлан шочаш?»
Палынет, ужамат, айда лишке
Ончо, еңже кунар погынен.
Но окса шомакет сакe «ишкыш» —
Кумыр кумылым ок шу, ане?
Колышт тевысак тиде окшакым,
Тебе, кидыштыже той срабоч,
Тудо сайын пала пöртлан акым.
Шонкалет дыр — молан огеш поч?
Чу, шып лий, нöлталеш, витне, кидшым:
Каласаш манын, мутым налеш...
Да пайрем, ойлышаш ынде викшым —
Ушнена, огына код йотеш.

— Пошкудо-влак, — Васлий тўнале, —
Могай гын таче кече?
Каласашат ёрам вел иканаште.
Куанжат, ойгыжат темдат кок вечын вачым...
Но каласем: пайрем таче Кушнаште —
У пёрт нёлталтын.
«Туак»* маншат шокта дыр?
Тыгайже уло мо? Ойлем садак:
Тый шочын отыл — возын тудлан надыр,
Да кушкын толын варажат эртак.
Кõ өпкела геройна уке манын?
Ончалза — лач герой ончылныдак:
Тудат чотак кырен осал тушманым,
Вег кинде фронт — передовой тудак.
Пуэн эн пеггыде,
Эн пудыртыдымо сугыным,
Марийжым,
Эргыж-влакым ужатен.
Да пўтынъ ўмыржõ кумда пасу ганяк:
Мыняре порылыкым ончен куштен!
А вара тиде патырлыкак огыл мо —
Вучаш шке шочшым, эргым, сар гыч нылле ий?!
Керек ойлат, пушенге укшым, тодылмым,
Уэш ушаш шке тўнышкõ ок лий.
Садлан кõра тыгае подвиг ончылно
Она керт вуйым таче савыде.
Мыняре нелым корныштына вончымо —
Тўналтыш гыч Анис кышам коден.

*Туак — яра, окса деч посна.

Анис акай, шке порыслан шотлен,
Чоненна лўмын тыланет у пёртым:
Огеш велалт тек корныштет шолем,
Окнаште шўм тулетым тый ит йёртö.
Тылат, пагалыме фронтовик вате,
Тылат, йöратыме фронтовик ава!
Гармоньчо, чонлык сем-кылым тарвате.
Ончал, пёрт валне кечыйол тава.
Ме палена, тылат көгөн мойн уто,
Но сай йўлам эртен она кай коч:
Ойлаш тетла эше вием ок шуто —
Тылат, герой-ава, у пёрт сравоch!

* * *

Кўдырчö гаяк рашкалтыш
Калык сово йўк.
Чытырныш вяш тошкалтыш —
Лондеман төр кўкш.
Кумыл тодылто Анисын,
Йомо йол куат.
Пионер влак ош висвисым
Пагален пуат.
А пошкудо вате-шамыч,
Тоштым шарналтен,
Көн нершовыч, көн вуйшовыч
Шинчатўр воктен.
Шарналташ гын, йўштым-шокшым
Чытыме мыняр.

Молан таче шўм-чон шокшым
Тарватен ояр?
Шўргө мучко, куптыр мучко
Ший шырча велеш.
— Ай, муралтышаш мо лучо,
Тавалшаш йол шўртньымеш! —
Чолгаракше кид лупшалын,
Гармонистым тарвата.
Шергылтарыш йўкшө ялым,
Муралташак тарата.
Пурымыла лие йыжың,
Айнымыла лие уш —
Анисат муралтыш йыштак,
Могыр куштылеме луш.
Чынжымак пайрем тарваныш,
Чын ойлен улмаш парторг.
Ойго кўзыш кумыл аныш,
Сенгыш тачысе мотор.
Ял ялге полша Анислан
Тоштым уыш кусараш.
Логалеш чот гармонистлан —
Калык йөрата мураш.
Икте нангая пүкеным,
Вержым вашталта ўстел.
Омсадўрыш лўмын еным
Шогалтеныт — тек ок кел.
Вончыктарышт тўрлө атым:
Йыр пеледыш — илыш вий.
Налын шогышо шагатым,
Эскерен кая Васлий.

Кенета омса деч вигак
Төрштыш ваштареш оза,
Аралышаш гай лач шке игым,
Пуйто ончылно осал.
Да шагатышке кержалтын,
Шўм пеленже ишыкта:
Пуйто келыштарыш жапым —
Шўм шагат гаяк шолтка.
Паленак, Васлий өрмалгыш:
— Колышт-ян, Анис акай,
Лаймырым вучет, туалгын,
Молан шагатет ок кай?
Тый шыч колышт шомакем,
Кеч палетыс, чын воктечын
Кай — шояш шинчат лакем.
Можыч, вот тебе у пөртыш
Пурыметым палемден,
Айда, стрелка-шамыч пёрдышт —
Шагатшат шоген ноен.
Содыки, кусна у верыш —
У жаплан лач у куат...
— Эй, Васлий чўчў, вот серыш! —
Белоруссий гыч возат, —
Школ веч куржын толшо рвезе
Кычкыра, пыкше шўлешт.
— Мо тугае? — икте, весе
Погынат — палаш күлеш.

КУМШО УЖАШ

Музаяк, очыни, тўнямбалне эн тыныс:
Тыште, вожылын, пушка эсогыл йонгла.
— Ой, кочатак ала-мо? Фамилийже тыйыныс, —
Оршырак йоча йўк тымык лугыч йонга.
Чын, икгай лўмвожан-влак моткоч шунын улыт:
Кажне шымше егна — Иванов я Петров.
Укеак дыр нигө шке фамилий ден тулык —
Ик мландак шочыкта да налешак ик рок.
Вот садлан тыгай ой, музей тымыкым кўрышт,
Рвезе чонысо тулым нолта савораш.
Родо-тукым шижмаш иланен кажнын вўрыш,
Тиде ойым лач чыныш тырша савыраш.
Да музей янда вошт ваш ончат коктын тўткын,
Пагыт гоч икте-весым палашак тыршен,
Саламлалт огыт керт гынат, кид кучен, йўкын,
Тукым кыл шуйналтеш, икте-весым ушен.
Кө пала, очыни, кочажат огыл йоршын —
Первый огыл экскурсийжат лийын тышкен —
Рвезе иктым шинча: Тудо эрык верч йорлын,
Шочмо эл верч кредалын да вуйжым пыштен.
Да музей, ойырен мемнам такыр кыша гыч,
Кенета нолталеш пеле шўйшө каштам —
Да жап лончо вошт ылыж, увердыме-шамыч
Шочмо велыш уверым пуат аваштлан.
Садланак орман огыл, тыгай йўкым колын,
Она пале мочоло геройым эше.
Наггая со умбаке мемнам илыш йогын,
Вий-ўнарым поген нунын тукум кўшеш.

* * *

Белоруссий, ужар Беларуссий...
Толкыналтын шарла чодыра,
Тыште шўшпык йўэш шере лупсым,
Сем орлангым куку чумыра.
Кечыйол пич кожлаш пура шенгын,
Волгалта моко марте шыман.
Куана тудлан кажне пушенге,
Лышташан але пўсö иман.
Ужара тарвата кайык йўкым,
Нöлталеш яндар южым мардеж:
Кö кузе эртарен осыйўдым —
Омо шумлык чоян йодыштеш.
Теве тумо, акрет годсо тумо.
А парчаже, шонет, пуйто пыл:
Мөчөл йўр йўрын, лум мочол лумын —
Утыр вел шуаралтын кап-кыл.
Да көөшыс шўмжат ялтак вурсла,
Патыр сем тудын дечын шарла:
Калыт, пуйто мура белорусл,
Не молян шокта семже марла?

* * *

Ты йолгорно ден кызыт лач шордо-влак веле
Вўд йўаш энгер деке волат кас еда.
Укшереш чал кулап пўтырналт кодын, вельн,
Шенгын коштшо мардеж тудым лый-й лупшкеда.

Шыргыкта изи вўд, кумдыкшат лач ик ошкыл,
Но кок веке шарла уштыш нарыш юап:
Подылат — умша помыш йөршеш огеш кошко,
Да лиеш эреак чулым кап.
Шоктен огыл нимат йўк-йўан тыште уто,
Тымык ыле тачат кечывал тат мартен.
Кенета ала-кө весела семейм лукто,
Пуйто илышым

мондымо верыш пуртен.

Лишнак: «Мы пионеры, дети рабочих.
Близится эра светлых годов...»
Тайыл велым отряд лач памаш тура волыш —
Тарватен тудым корныш «Всегда будь готов!»
Юарлен чыланат помыжалтышт улакым,
Вачўмбалнышт тўрга кажнын тыртыш рюкзак.
Сер воктене нўлтальыч —
Привал! — йошкар флагым,
Шулдыранше мардеж ынде тудым рўза.
Кечыйол пуйто ылыжтыш ынде тулдўрым,
Памаш вўдшў шолашат пура тыманмеш.
Да тугае свежа — уш кая тырын-тўрын:
Кечыгут тыште тўрштылын коштмо шуэш.
Но — огеш лий! Отряд вет модаш толын огыл,
Пырт канаш да адак — пионерлык паша:
Следопыт жапым так йомдарен огеш шогылт,
Следопытым ўжеш тул-вўдан сар кыша.
Тулеч коч, тыштыла, белорус чодыраште,
Пуля деч ўрдыжеш кодшо вержат уке.
Вашпижмаш лийын кажне тошкалма тураште,
Учў шуын тушманмытлан кажне лукеш.

Налын кидыш пычалым изиже-кугужо,
Да кертеш гын азат нӧлта ыле кизам.
Лийын ўчӧ, ўшан — пўтынъ калык оружий,
Лийын кўзӧ гай пўсӧ шомак — партизан!

* * *

— Рвезе-шамыч, лагерьым тышакын
Ыштена. Малаш дыр логалеш.
Первый огыл малена кашакын,
Да лўдеш мо следопыт-влак еш! —
Сўсаналт ойла Сергей Никитич.
— Ончыза, кагаз тыге ойла, —
Карт куснен кая озажын кид гыч,
Пагыт вошт ылыжтарен бойлам.
Туныктышо рвезыракше годым
Тиде картым шкеак сўрӧтлен:
Шке кочажын ойлымыжо кодын,
Документ гай шергыш савырнен.
Партизанын уныкаже тышке
Савыриаш шонӧн изинекак,
Жапым вӧлӧ тудо муын ыш керт,
Школ гыч — институтышко вигак.
Да, историк лийын, ты кундемыш
Толын кумыл ўжмыж почешак,
Шонымаш шўм-чонжым тичак темыш —
Палыдыме верым почашак.
Савырыш шкеж век тунемше-влакым,
Следопыт кружокым почо вик.

Пургедаш тарваныш кажне лакым,
Кушто йөрлын кертын фронтовик.
Вот тачат, шуктен кружокын планым,
Корныш лектыныт — нигö ыш öр...
Толын шуыч чонгата аланыш —
Ялт кочажын ойлымо ден төр.
Вот нёлталте кок ужар палатка,
Келшышт нуно чодыран түслан.
... Фронтовик-влак ты нерген палат гын,
Толыт ыле тыш кеч ик йўдлан.

* * *

Повар кодо. Мольшт кайышт
Чонгатам шымлаш.
Ушнышт түрло-түрлө кайык
Рвезе йўк коклаш.
Пуйто нуно сар-сöй шумлык
Каласкалынешт.
Кожганен эсогыл шудо
Öрдыш коранеш.
Чонгаташте йыр шаланыш
Следопыт отряд.
Снеге-мөр погаш аланыш
Толыныт, анят?
Ой уке, мөрет мондалтын —
Йөршын вес паша:
Тукым-влакын кыл рудалтын —
Следопыт уша.

Теве ик вере Ивашка
Мландым кўнчалеш,
Савырен пышташ ок вашке,
Онча тўткын пеш.
Вес вере пургедыт коктын,
Вондерлам таен:
Йөршынак коеш окопла —
Рок ден петырнен.
Тайыл мучко кая йырак,
Со шуйна вынем:
Витне, тыште тушман йырнык
Чотак витарен.
Чу, вет кольмо кўртныш перныш,
Ончо, кўртняк шол:
Теве мланде ком деч эрныш
Пулеметын ствол.
— Рвезе-шамыч! Фая! Ильза! —
Лишнак йўк шокта. —
Ой, кунаре тыште гильза,
Кажнылан сита.
Тыш куржеш Сергей Никитич,
Вынем гоч вонча,
Гильзым налын рвезын кид гыч,
Эскерен онча.
Вет кочажын пўтынь ойжо
Лекте чынышкак —
Кредалмашын ик геройжо
Лийын тудо шкак.
Шкетын огыл-ла, конешне,
Лўйылтын коча,

Лүйылтыныт уло еш ден
Оккупант тўчам.
Вот палаш ыле, воктенже
Кө киен улмаш?
Кө улмашын лишыл енге?
Эн ўшан йолташ?
Тидым лачак вет кочаже
Кертын каласен,
Но ок кыре он шўм-чанже
Ынде шукертсек.
Вот траншей улмаш. Осколко
Шоктыш чынге-чонг.
Чактареныт моли полкым,
Пижын он ден он?
Чу, а мо тыгае? Шўштө?
Командир сумкас!
Могыремланат шокшо-йўштө,
Пуйто шыже кас.

* * *

Кас лишан ялыш пёртылын шуыч,
Но иктат мөнгыш ок кай — вучат.
Чумырген шочмо школышко угыч,
Боевой чап пөлемыш вашкат.
Ястарат тичак темше рюкзакем —
Пойдаралте музейышт эше.
Шке вий ден сөростарыме залым
Первый семын ончат кугешнен

Кеч окнашке тўкалтыш пычкемыш
Но молан огеш вашке нигё?
Шонымаш икте шўмыштым темыш,
Авалтен кумыл кылым виге.
Умыла йоча чоным Никитич
Да шкежат лыпланен огеш керт,
Но ок колто реликвийым кид гыч —
Шинчашат-шогашат уке вер.
А йошкар следопыт-влак вучатыс
Да вучаш ямде улыт йўдвошт:
Йонгалтеш кўрылтшаш гай шўм чангышт,
Йўкын веле ойлаш огыт тошт.
Шонкалат чыланат, мо гын тушто?
Мом гын тиде сумка каласа?
А озаже — ила моли — кушто?
Ала лугыч ыштен тудым сар?
Шочшо нёргё аза гае кучылт,
Марльым рончышт — ок чыте шўм-чон,
Кидлан шўштё тулшоал гае чучо:
Ырыктен мланде помыш мочол!
Тургыжланыше кид ден Никитич
Шўлыде мучыштарыш прежам —
Да тунамак, шарлен пёлем тичак,
Пуйто савырныш эртыше жап.
А Никитич онча эше тўткын:
Мом сумка ешарен каласа?
Тева кид трук кагазышке тўкныш —
Лыжгаеныс чыла, лаваса.
Чу, ала иктаж-мо аралалтын?
Ала кодын лўмнер документ?

Кө пырля коча дене кредалын?
Кө шинчам курымешлан кумен?
Но кагаз-влак моткоч лыжгаеныт,
Чернилат ўштылалтын, ок кой.
Ок палдаре, векаг, тиде еным
Документыште возымо ой.
Шого, вот палдырна. Витне, званий?
Чынак, ончо: «ст. лейтенант»,
А фамилийже, лўмжō могане?
Могай калык гыч тый лектынат?
Лончылат следопыт-влак кагазым,
Лийын кертдымылан ўшанен,
Шукертак монден тўнысō касым,
Омыштат йомын, йōршын шулен.
Кенета ты кагаз-влак коклаште
(Кенетажым вученыт чылан)
Кумыте тодыл пыштыме ластык
Лектын возо шинча ончылан.
Ой, шомакше коеш тыште рашын,
Но ты серыш кувелке, кōлан?
Кайышаш улмаш, витне, торашке,
Тўнгалеш первый корно «Салам».
А вара умылаш йōршын ок лий,
Да возалтынжат вес йылме ден.
Я татар, армянин, коми моли?
Икте раш: тиде ег — совет ег.
Кужу огыл, латвич корнан серыш.
Мом шонен каласаш партизан?
Ала бой лугычак шочмо верыш
Удыралын аважлан письмам?

Ала-кушто тораште аваже
Можыч, эргыжым кечын вуча,
Сарым — ылышын шакше оргажшым —
Пўтынъ ўмыржō мучко вурса.
Серышеш командир пыштен кидшым,
Лўм-фамилийже — В. Тоймаков.
Нылле ий нар «салам» эре кийыш,
Лудын лачак урналтше окоп.
Кызыт кажне тыгай серыш шерге,
Тудо калыкын чоным почеш,
Шижына тушеч элын вўршержым,
Неле жап келгынрак почылтеш.

* * *

— Эй, Васлий чўчў, вот серыш.
Белоруссий гыч возат, —
Рвезе йўк ял мучко эртыш:
У уверлан кō оза?
— Мо тугае? — икте, весе
Погынат — палаш кўлеш.
Авырен шогальыч рвезым:
Серышыже кōн лўмеш?
— Такшым школышко возеныт, —
Чулымын ойла йоча. —
Вот пален налаш колтеныт,
А салтак — Кушна гычак.
Лўмжō — Тоймаков Владимир
Да Михайлович, векэт. —

Рвезын мутшо-влак лач име
Гай Анисым тарватат.
— Мо? — тайналтын кайыш шонго. —
Лаймыр? — йүкшө пич йомеш.
Тырын-тўрын, сынге-сонго
Тенгылыш ава шинчеш.
А Васлий — ялт пүчө — төрштыш,
Серышым вик руалта,
Шаралта кагазым öрын,
Ўшанаш ок лий, калтак.
Но шинчасе шыри-вури
Эркин мутыш погына..
Ўдырамашынат уш пурыш:
— Я чыла шоя гына?
Мочол вучыш, вучыш, вучыш..
Вучыш нылле талукат.
Вургыжын кагазым кучыш,
Но ок уж ик корнымат.
— Пу, когай, тылат лудам мый, —
Рвезе лугычын ыштен,
Ойырен шомак радамым
Лудаш пиже, чон пыштен.
Белоруссийысе школ гыч
Следопыт кружок воза,
Ончыч сай саламым колыыч —
Серышым «салам» тўза.
Мўндыр верысе йоча-влак
Шке пашашт нерген ойлат,
Кузерак эре кычалын,
Сар кыша почеш каят.

Лишыл, мўндыр — огыт висе,
Коштыт партизан верлаш.
«Вот пытартыш экспедиций
Ыштыш землякда ден ваш.
Серышыж гыч кажне мутым,
Кажне палым эскерен,
Вес кагазыш возен луктын,
Колтена пырля пыштен.
Пагаленак лудса тудым.
Ала аважат ила?
А, уке гын, родо-тукым
Да пошкудо-влак палат.
Йодына тендан деч иктым:
Мо нерген возен герой?
Умылтарыза те вигак —
Шерге тусо кажне ой»,—
Пырт чарналтыш изи лудшо.
— Ынде серыйшым лудам, —
Чытырналтын лекте мутшо,
Пуйто каласен удам.

* * *

«Салам, аваем!
Мый возем пеш тора гыч,
Возем озыркан белорус чодыра гыч,
Илем. Чарныде, шем тушманым кырем,
Тылат верч эре вургыжеш шўм-кылем.
Палем, тыланда тушто ой, пешак неле,

Но те полшеда аралаш Шочмо элым!
Но ынде шукак кодын огыл вучаш:
Вашке лишемеш сут фашизмлан мучаш!
Авай, ит коляне, ок мий гынат эргыч...
Чыла шўм ойгат вет шулен пыта эркин.
Толеш чапле кече, у тат.
Толеш Сенгымаш жап-шагат.
Чеверын, эсен йōраталме авай!
Кузе тылат верчын мый бойыш ом кай?!
Чеверын, ўжеш мыйым угыч окоп.
Чеверын.

В. М. Тоймаков.»

* * *

Тыге изи Кушнаш мочоло талук гочын,
Ялт пылдыме кавасе тул-волгенчыла,
Палыдымаш гыч Лаймыр пуйто угыч шочын,
Сар жапыш пōртылтыш чылам.
Пуля йўр вошт сералме тул гай ой-влак
Ял калык онгышко шыгат чанглалтын вик.
Кушна вашлие пуйто пōртылшō геройым,
Шке шочмо суртыш пуйто тольо фронтовик.
Анис шке эргыж семын мўндыр серышым ондале,
Азаже годсыла ондале онг пелен —
Вет шонго еным шўмжō ыш ондале:
Увер лийшашым чонжо ден пален.
— Васлий, — Анис, умшам пыкше-пыкше тарватыл,
Нōлтале вуйжым —
Шинчашкыже ончале пўтынъ ял.
— Пошкудо-шамыч, Лаймырем... йодеш теве...

Шагатым...—

Удырамаш уэш тайналте, йомо ал.

У жап нерген шоненак Лаймыр кайыш фронтыш.

У жап лүмеш шке нөргө ўмыржым пузн.

У жапым Сеңымаш мемнан Кушнашкат кондыш,

Туалгын, ончыкшо шагат ок керт шоген.

Эн неле годым Лаймыр муын татым,

Аважлан пуымо мутым шуктышаш нерген

Шонен — у жап ден төр колташ шагатым,

Кугу элнан куан вўршерышке ушнен.

Жапна со ончыко кая, кушкеш эре у тукым,

Лач нунын кидыштышт — эрласе жап.

Мый ўшанем: Мичи гай рвезе-шамыч тудым

Мемнан гаяк шуют ончыкыжат.

Ушаныме шуэш: Илук ден Лаймыр семын

Шагатым шогалташ ок перне нунылан.

Мичи, тол тыш, тарвате ончыкылык семым,

Тек пагыт кыл күлтка кўдыратле мурыла.

Онча Анис кува Мичин нөлталтше кидшым,

Шке шочмо эргыже влак пуйто улыт воктенак.

Да трук шўм-чоныш палыме тик-так йўк витыш,

Микалыжын, Илукын да Лаймырын шўмыштак.

Марийже, эрге-влак тачат, вучен атакым,

Камвочмо верыштыштак кўэмалт шогат.

Палем Кушнаште ылыж күлткышө шагатым,

А Шочмо эл мучко мыняр тыгай шагат...

1980—1985

КАРУ

Лүмденыт тиде ерым, манын «Пич»,
Сержат тура, вүдшат моткочак тич.
Пылан годым кава гаяк шемалге,
Умбачше пуйто леведеш шығалык.
Ал кече шыратен ончалешат,
Вүдат ший толкын ден мушкеш шке онжым.
Тунам шонет, йомакысе апшат
Коеш возакыш пошым эркын лонгшын.
Шўла, шонет, тыгай годым ласкан,
Ару южлан, пўртўслан куаналын,
Пога, шонет, кап-кылже тичак алым —
Тўтан денат вет вашпижман коклан.

* * *

Йырваш гўжла тыматле чодыра,
Ужар кўсле кыл семын чытыра.
Коеш, акрет годсыж деч чот шуэмын
(Кыраш полшен тушманым Шочмо эллан).
Но самырык пушенге-влак вийнат,
Шуйна адак ер тўрыш нунын ўмыл,
Ок кошко вүдшў тиде ийынат,
Ару — шуэш вик урзо дене йўмў.
Келша пушенге ерын кумыллан,
Да ер йўкта чаманыде пушенггым.
Кунам Осал пура коклашкышт, шенгын,
Пўртўс карум пуа вашке тудлан.

* * *

Уке пүртүслан уто нимоат.
Она керт ойырлен туддеч меат.
Айдеме — тудынак вүчкалма шочшо,
Кеч кызыт келге уш радамыш вочшо.
Мемнам ончен, рүпшен куштен мемнам,
Пуэн эн неле пагытыште киндым.
Кузе тоштман нөлташ ўмбакше кидым?
Вашмут коклаш эсогыл йомынам.
Тыгай пүртүс мемнан: мотор, шыма.
Но шыде вий ден вуяваш тўкна гын,
Көртөшыс ўчим тыманмеш тўнгалын...
Шонет, торжалыкше кушеч шыга?

* * *

Рудат эгәр воктөнө уалам
(Товарын йўкшым мый алят колам),
Йога шыжен пушенгын шинчавўдшө,
Кочыртата тугалтше укшын йўкшө.
А жап эрта, ончет: серет чара,
Экерым вончо веле ынде йолын.
Воктөн пасу шельыштгалтеш чыла,
Эн шерге эмже — вўдыжгылык — йомын.
Пүртүс тыге Осаллан вашешта,
Чаманыде коклан эсогыл шкенжым:
Пўчкеш кап-кылыштыже илыш шөнжым,
Осаллан кўсын шыдым ваш ышта.

* * *

Осал ден Порылык... Тўжем ий ден
Тыршат шке пырчыштым йырваш ўден:
Шарлен шукта гына чевер пеледыш —
Ончет, коншудынат чока пеш лектыш.
А илыш, пуйто курымаш сава,
Сола пурлашке, лупшалеш сола век.
Коншудо нўшмым макыш кусара
Сава йыр пўрдын аныргыше лыве.
Ок нойо мо уэш-пачаш солаш?
Коншудыжым вожге лукташ — кузерак?
А йўк ок сите — мыйым ончыч сере:
Мый шочынам Пич ер воктен селаш.

* * *

Пич ер осал ден порым раш пала.
Тый тудын кўдык миенат, ала?
Мардеж пера гына ужар кўслежым,
Кузе вўд онг уша кандалге семжым.
Сер дек йолгорно дене шып толат,
Кушеч вола эрден-кастене шордо,
Солна шуйналтыш мурыла тылат —
Лач кўргў йўк дене тыгерак шортыт.
Мый мландываке пылышым пыштем
Да колыштам Пич ерын кажне мутшым,
Да палымым ыштем мый тыйым, лудшым,
Акрет пўртўсын чон сўрвалтыш ден.

* * *

О мо нерген мура эре Пич ер?
Молан парчажым кумыкта пүнчер?
Шўлыкангеш семлан вўд ден пырля сер,
Айдемын шўмышкат вонча кулямсыр.
О мом гын тиде мура шижтара?
Возеш чон йогыныш вакш кўла нелын,
Кеч неле пагыт ынде пеш тора,
Яндар кава вўчка со Шочмо элым.
Но шижтара тугак Пич ер пундаш —
Палем мый, тудо Мландынак вўршерже:
Кунам коржеш пудештыл ик тўр-шўржў,
Вес могырлан ок лий йорам мондаш.

* * *

Пич ерын йўкшым тўткын колыштам...
Лишемын мўндырч, йонгалтеш «тамтам»:
Ок керт утлен туткар дечын Намибий —
Вўрангшо кўзым онжо дек намийыме.
Луга шем почшым, сутланен, Осал —
Вага нелаш трук угычын Анголым.
Пудешт-пудештыл какарген пычал,
Но Порылык садак «тамтамым» колын.
Шем Африка ўмбалне нўлтын эр.
Ал ўжара дене чевергыш джунгли,
Мура «тамтам» тораште Эрык шумлык,
Йўксаавышшым конда мылам Пич ер.

* * *

О, сем толешыс теңыз вес вечат,
Туштат ал кечым — Эрыкым — вучат.
Но прерийын сӧралже чылт пустангын,
От кол ласкан рокмалтыше мустангым.
Индеец-влакын чапыштым ишен
Шуркалыше арканла кӱртнӧ воштыр.
Да Кордильер — Америкын тӱн шен —
Шупшкедылтеш. Кузе кап-кыл ок коршто?
Пич ерыматыс авалта сӱсан —
Кунам-гынат тидлан толеш кару дыр?!
Арам мо шижтарат Дин Рид, Неруда:
«Жап — мучыштайтше капитал сӱспан!»

* * *

Тӱняште ятырак эше оза
Куатшым ончыктен ила Осал.
Но Порылык — тудат лӱмедыш огыл,
Кӱлеш — сандене ӧрмалген ок шогылт:
Пич ерын мурыж гычак раш колам:
Шуэш эн пич торашке Эрык кумыл,
Осал ӱмбакеже кышке йолам,
Пыдалын шкенжым — тиде йӧнжӧ у мо?
Кунам эше шочаш тӱнгалын вел
Октябрь Эрык — Порылыкын йыгыр,
Шинчашкыж вик ончалын пушко йытыр...
Но мужыр вий ден сеңыш Шочмо эл.

* * *

Да шарлыш Эрык порылыклак йыр,
Корнешыже ышат код йыклык чыр.
Пала, күлеш шемерлан тудо эмла,
Толеш тўняште утыр пенгыдемын.
Эрвел Европа — Эрыклык шепка —
Шке шочшыжым онча шинчасортала.
Эн күкшө курык тудын деч лапка,
Нёлталтмыжлан шагал лиеш кеч талук.
Онча тышөч Эрлаш тўня шемер:
Коеш торашке волгыдын, яндарын.
Ме, икте-восьм ваче гоч ондалын,
Осал үмбак — лач пырдыж: «Мирлан — мир!»

* * *

Мнежан чакне нимыняр Осал —
Со ылыжеш коклан луклаште сар.
Но Порулык уша сандалык йўкым,
Волгалтарен эн пич пычкемыш йўдым.
Осалын шучко йөнжө утыр у,
Вага ўдашак колымашым, йырнык.
Нейтронный бомбылан пуэн карум,
Рўзалтыт тўслө мушкыndo-влак йырак.
Нёлталтын Мланде пўрымашыж верч:
Колат — «Но пасаран!»,
Шарнет — «Рот фронтым!»
Чарандыш угычын сар годсо рокум,
Пуэн мардежым Хиросима веч.

* * *

Мый колыштам Пич ерым, да куан
Темеш оң тичак — Эрык илышлан.
Мыняре ынде жап айдеме тукум
Коранг ила эн шучко неле тулым.
Чучеш, тўняште кызыт кажнылан
Моткочак шерге курымашлык Тыныс.
Но кō полша гын погынаш пыллан? —
Оярже годым чоныштына тыпыс.
А, тебе кōн улмаш тыгай титак,
Монополистын ойжо — шучко омо:
«Ай, самолетын кōргыштыжō бомбо
Уке кеч уло — мылам садиктак...»

* * *

Туге улде мо, пешак садиктак:
Тудлан умшажым огеш тўч иктат.
Ок пале йōршын кочо шинчавўдым,
Ок корж мондалтше сусыржо пелйўдым.
Хатынь Хатынь огыл тудлан пырчат,
Сонгми шўм-кылжым пурын ок корштаре...
А Мланде могыр орлана тачат —
Огеш керт мушкын кап гыч пычалтарым.
Монополистлан шергырак кўсен,
Йōршеш монден айдеме вўрын акшым,
Садлан кышка чон йўштын «садиктакшым»,
Кўсен виса ден илышым висен.

* * *

Пич ер лугалте трук, шонешт, вузал —
Вүд чоным сусыртыш тыгай Осал.
Шуаш тарваныш пуйто тудым ўштыл
(Мылам эсогыл каплан чучо йўштын).
Шаулыш чот! Да угыч кенета
Тугак кыжге шўлалтыш да лыпланыш:
Тугай шып — колышымат кынелта!
Шўла вўд помыш гычын тымык
Мландыш.
Ик кече талукушто уло лачак —
Тыгө ер палемда шке шочмо жапшым:
Осал ден Пoryн вашпижман пыжашым,
Шижтарышын, почеш пундаш кокла гыч.

* * *

Ончөт вўд вошт, шинчам пыч ыштыде, —
Лач шўртым име шуш чыкат тыге,
Тунам ужат сўретым — ой, юмашне:
Көеш күэмше илыш вўд пундаште.
Көеш акрет годсо марий илем,
Сўан конча, ший-шөртньыж дене йылгыж.
Молан гын лугыч лийын ты пайрем?
Молан нигө куанышын ок шыргыж?
А-а, тебе мо: ты Пoryлык коклаш
Осал нөлтaлын намысдымын күзым:
Шуралын ўдыр огыш тудым, пўсым...
Ер водыж эркын тўнгалеш ойлаш:

Притча

Йөрәтәнит коктын, йөрәтәнит.
Ялт памаш гай ныжылгын, яндарын.
Лийын огыл шўм коклаштышт тегыт,
Пеледалтын чон шижмаш одарын.
Кутырәнит коктын, кутырәнит
Ту кенәжим чумыраш сўаным,
Умыреш пырля лияш сөрәнит,
Илыш корным такырташ, кўаным.
Но пиал дене лугалт, уш-акыл
Ужын огыл, шижын огыл кумшым:
Поян Эрге шып пургедын лакым,
Шыдыж дене пурын үчө лупшым.
Йөрәтәнит коктын, йөрәтәнит...
Юарлен шўмбел пүртүс пеләнышт,
Кайык-шамыч ўжын муралтәнит,
Лийын чодыра ужар пөлемышт,
Ўжара вўчкен эн ончыч нуным,
Кажне шўдыр нунылан чўчкалын.
Изинек пашаш тапталтше куным
Йөрәтен да переген ял калык.
А кунам, куан пайрәмыш ўжын,
Тарватен урәмым мужыр онгыр,
Келшымаш пошкудылаште рўж гын,
Поро сем ден капшым кө ок лонг дыр?
Чонгештен уверже лач волгенче,
Каче чот кучен у ешлык сапым,
Ўдыр вуйысо тарай вўргәнчык
Эшеат ажгындарен Осалым.

Кид нөлталтын вучыдымын, шолып —
Кечыйолышто йолгалтын күзө.
Вүр шыжалтын, лач памаш гай шолын,
Чевуртен йырваш шүмбел пүртүсүм.
Мочол Порылык ик татын йомын,
Лугыч лийын ик Осаллан верчын!
Пунчежалтын пуйто илыш йогын,
Шойышталтын волгыдыжо кечын.
О, пүртүс тыгайым огеш түсө,
Порылык верч шкенжым ок чамане:
На тылат, Осал, карулык күсын —
Чытырналтын кудырчыла Мланде...
Мый шарнем, нигө ышат тарване,
Раш паленыт — Порылыклан польш!
Порылыклан Эрык лийже манын,
Шүгарлен Осалым, ял порволыш...

* * *

Пытартыш муглан чытырналте кап,
Авалгыш чоным лүдыкшө юап:
Осал эшө тўняште кодын ятыр,
Эгтөкым, ўчым помыштышт тоят дыр.
Садлан тўнялан мелын савырнен,
Пич өрым колышташак сөрвалем мый:
Ынжак керт илыш ломыж ден варнен,
Пөледшымак ужнем эре ялемым.
О Порылык, йомартле шулдырет
Лупшал, ешаре курымаш куатым,

Шеклане тўткын — пиалан мурет
Шырпештарен ынже кудалте атом.

* * *

Ончем Пич ер пундашке да шонем:
Кўлеш — эн ончыч шергалам онем.
Да авырем тўнясе чумыр Кўзым,
Саклен Осал деч Порылык пўртўсым.
Лач илыш веле шолжо йырым-ваш,
Муралже шўшпык, пеледалтше олык,
Пиалым тек тапта Йўратымаш,
Лач Мланде угычын тек ок порволо..
Иктаж-кў йот сандалык гыч уна
Мемнан дек поро кумыл дене толын,
Пич ерым ончынем семын гына
Тек ынже уж порволышо Мландын олмым.

1981

ПОЧЕЛАМУТ

КИНДЕ МУРО

Арша ш

Костенечым темен кумыл комдышыш,
Август тольо, волгалт той-шышталгын.
Чон шижеш: нурын онг лачак омдышо,
Шочшын тўрвым вуча туалгын.

Тургым пагыт тарватыш озанлыкым,
Шурно верч ик енг гай таваданшым.
Шуйыш кажне шке илыш касалыкым —
Умыр шўртõ огеш лий тованше.

Кид ўшанлын кия штурвалыште,
Шўм мотор ден ушнен ик вўршерыш.
Лай мардеж пўтырналтын урвалтыште...
Кинде муро йонгалте, йыр шергылт.

* * *

Шўм-чон вургыж вучен тиде кечым,
Йўдымат тургыжланыш Миклай:
Сõрыш омо йомартле игечым,
Кудыр денже мардеж модо, лай.

А эрлашын төшак гыч — комбайныш,
Изинек пешак палыме вер:
Ача мogyрышкак эрге тайныш,
Кеч пурак деч аван темын шер.

Шарналтеш, кенгежлан омым кўрышт,
Йўд-кечет нур ўмбалне ача:
Кас толмешке ончен пасу тўрыш,
Окнаштак нералталын йоча.

Шарналтеш, йўд еда помыжалтын,
Ачан курткым, картузым висен,
Вашкыкталын ньога чыгын жапым —
Кугыенлак игечым вурсен.

Шарналтеш аван ойжо: «Эй, эргым,
Кеч яндар пашам тыйже тунем!»—
«Мый тунемым, пасу дечын шергым
Кычалаш ышат шоно чонем».

Тый, ава, ончалаш нурыш вашке —
Эргыч таче тўнялан оза:
Элын патыр историй книгашке
Шке геройло строкажым воза.

* * *

Толкыналт йога нур комбайн оныш...
Пич кожер гай кышаж ден орва

Тоштыенгла налеш шурным онгыш —
Озыркан деч, шонет, арала.

Кажне савыртышлан корно кўчык.
Пырче нелытым могыр шижеш.
А шенгелне кодеш копна-кўпчык
Йытыран поген налме вакшеш.

Пышкемалтын лектеш көргө шўлыш:
Комбайнерын паша пуракан...
Пылыштўнгыш ызга ошымшўлыш,
Ончылгоч курикам тавала.

* * *

Кава сакен ош пылым вуй тураш,
Шонет, тевак пурен кая шунгалтын.
Он тич шўлен, мардеж куржеш тораш —
Чара пасу чарен огеш шогалте.

У кинде дене тичак темын клат.
Тошкем шкеж деке чумырыш каваным.
А идым йыр сарси-влак чиоклат,
Яндарын шийме олымым товангдыл.

* * *

Шыже, мотовилым пörдыктен,
Пасу мучко писын коштын савырныш.
Очыни, пўжалте — пöрт воктен
Той вургемжым шуыш, ялтак самырык.

Он вүргенчыкшым мардеж ронча.
Шийже веле мландыш, возо кидышке..
Шонго тиде пагыт, поро, чал:
Курымашлык вийже — киндыште.

* * *

Öрынрак онча каваш у кушкыл,
Вичкыж шўйжым кечылан шуен:
Чонгешташ шона дыр ала-кушко,
Мланде веле колтыжо шуэн.
Нöргö капшым тайыктен кок веке,
Полшынеже мардежат тудлан.
Ал шинчаж ден тўням ужын веле —
Кушкылын ончалтышшат тулан.
Вуеш налын дыр, молан пўралтын
Ик вереак комбо гай таваш?
Семынже шудалын илыш ратым,
Кöранен онча тугак каваш.
Эх, ораде, умылет мо тидым:
Мландылан көра шинчатше ал.
Подылын куатле илыш вўдым,
Мланде дене кылдалташ — пиал.

МОНДАЛТШЕ СЕМ

Шкат ом пале, кузе тиде лийын.
Ыле шыже кастенысе тат,
Воктенем лийын огыл иктат.
Лачак тылзе пылпомышто ийын.
Омо дечын молан кошкенам гын?
Удыр, витне, тунам отказен.
Да шукертак мондалтше ик сем,
Шиждеак, чоным юзыла налын.
Гармонем шортынак дыр. Пошкудын
Кочыртатыш тоштемше капка,
Да шкежат, куньырий да лапка,
Лекте, келын саргайыше шаршудым.
Чын, шыMAT кол, шым уж — шойыштам шол —
Шижым кидшым гына вачыштем.
Шкеж гай чылымжым пык-пык ыштен
Шинче. Пырт агыртале шикш тамже.
Вожылалыым мый. Содыки, шонго,
Воктенак кеч ила, да садак.
Ну, а тудо трук рвезыла оным
Кадыртале, каласыш: — Адак
Шокто, эргым, адак шокто тидым,
Шуйдарал тидымак тый, Ванюш, —
Ялт тарваныше гай ала-куш,
Кормыжтале — кушеч алже? — кидым.
Лие тўнгмō гай. Вожылшо семын
Мые мондышым ончычсым ялт,
Гармонем шупшкедем — ок шокталт,
Монденам саде ожнысо семым.

Тыгеат-тугеат, иктым-весым
Темдыштам йомшо егла кангам —
Каньылырак дыр опташ у конгам —
Гармонят кечкыжеш веле йӧсын.
Каяш моли тагем дек уэш?
Отказа — куанем, товатат...
Саде семым кушан кӧ муэш?
Пошкудемже вуча вет тачат.

ПЕЛЕДЫШ

Түрлӧ семын ме тудын нерген ойлена:
«Эн сӧрале, эн ныжыл, эн нӧргӧ...»
Тудым ужын, шула тыманмеш ойгына,
Тудын кӱдынь кузе чон ок тӧргӧ!
Кандывуй, салтак полдыш, висвис, комбыйол...
Нунын деч шонанпыл налын тӱсым.
Тиде тӱс нигунам, нигунам ынже йом —
Илышнам тудо волгыдын тӱзыш.
Олык мучко куржам, юарлен йочала,
Йыр — пеледыш, пеледыш, пеледыш...
Эмле южым йӱам, налын онгыш чыла —
Кап-кылем вич пачаш куштылемдыш.
Ныжыл, нӧргӧ..
Куржмем чарныде шым керт трук,
Пуйто юзо шомакшым пелештыш:
Ойлымемлан пуаш манын моли карум,
Неле кӱм тайыкталын пеледыш.
О, кушечын тынаре ӧрмашлык куат?

Кадыртен кеч тупрүдыжым сугыр,
Но огеш керт, огеш керт темдалын кўат —
Кечыйол, шокшо, лийын асу дыр.
Ныжыл, нөргө... Ида мондо: тудо виан,
Илыш верч вужаваш шогаш ямде.
Корнымбалне шагал веле лийже зиян —
Пагыт данле пеледыш ден ямле.
Мый тачат ынде пенгыдын иктым палем:
Кеч-могай нелыт тудлан вийваллык!
Садланак манына дыр: «Пеледыш пайрем».
Муро, кушто, пеледыш гай калык.

ШАРНЕМ ТАЧАТ

*Первый туныктышем
В. М. Дмитриевалан.*

Шарнем тачат, кузе ме первый классыш,
Йол чытырен, лондемым вонченна.
А тудо ялт ава гай лышт каласыш:
— Салам!.. Да савырныш йоча чонна.

Партшат ялт юзо самолетла чучын,
Шенгеке ончалат — возат пыржалт.
Чонештенна ме шинчымашлан лучкын..
Эртен тидлан моткочак шуко жап.

Ме кызыт кажне, лектын илыш корныш,
Штурвалым шке киднаште кучена.
Класс лондемна тораште кодын торлыш —
Но Тудо эреак шўм пеленна.

Лудаш, возаш... Да тидым веле огыл,
Геройло тукым кылым умылаш,
Саклаш элнан кумда поянлык погым
Куснен учитель дечын моштымаш.

Садлан эре тугодсо пагыт семын
Полша шуаш эн чыныш йолташна:
Вет пашанам аклаш ме, шўм тул темын,
Эн ончыч Тудын дечын йодына.

* * *

Ойлат, пўртўс мала ош телым.
Чынак мо? Ом ўшане ялт.
Кеч кайык йўк уке йырвелым,
Куэр шога лум ден таялт,
Кавам шупшалын пуйто тўньык —
Сур пыл пўрт вуйышто нера.
Тугае тымык таче тўнў —
Шиждеак, омо пызыра.
Ах, теле, юзо пагыт — теле,
Моштет мемнан шинчам лумен:
Шонет, мала пўртўс, но теве
Ош муро йыр шарла умен.
Волгалт куштат ший чинче-шамыч —
Йоча-влак деч ок лий кодаш:
Шуйналт тарваныш ик кыша гыч
Тўр ече корно чодыраш.

Кеч кайык йүк уке йырвелым,
Куэр шога лум ден таялт,
Йоча-влак сургалтарышт телым —
Йүштетшат йүштө огыл ялт.

САР САВЫШ

— Тра-та-та...

— Ур-ра-а...

— Ончыко-о, Родина верч! —

Чот кормыжтен пистолетым чолга политрук.
Шүшкыжө вулно, снаряд пудештылже кеч —
Керде, лупшал төр, өрдыжыш веле ит ру.
Неле! — тушман, ужмышудымо, керылте вик.
Кочо! — йүла йот тул дене шочмо кундем.
Учө шолаш пура чонышто,
Уждымо ик пинерешкат кодшаш огыл.
Кө нуным конден?

Талын кынелыт окоп гыч шүдыран салтак-влак,
Пикш гай чыма южикте имнешке, тулен.
Лыдыргыш опкын, логарыш лум шындышашлык:
Кидым чымалтыш күш — капут, плен!

— Тра-та-та...

— Ур-ра-а...

— Сенгышна Родина верч! —

Знамям, ал галстукым, күшкө нөлта «политрук»...
Ялышке самырык йүк йонгалтеш корем веч,
Сургалтарен шүмжым шонго кочаным трук.

ОРВА ДА ШҮМ

Орвам шонен лукмо огеш күл,
Орва тугакшатыс орва:
Акрет гонымсекак йыргешке —
Пөрдеш, кудалеш, пўтырна.
Орвам кызыт кушто гын от уж —
Эре чаплырак, чаплырак.
Икшывылан эльдырге модыш,
Кугужлан — тора лийже чак!
Шофер легковикым шогалтыш —
Шунем мўндыр верыш содор:
Лакет лаке огыл, лўнгалтыш —
Рўпша ялт шепкала рессор.
Кугезе кочан колдырмаж деч
Лач тыртышше веле кодеш:
Чыла лыкын-лукын луклаже
Йыгалтын айдеме кидеш.
Айдемын уш-акылже пўсө,
Шкаланже эн йөнлым ышта —
Изиш чытырналтмым ок тўсө,
Корем гоч кўварым пышта.
И-эх, чымыктем ынде талын,
И-эх, корныжат йытыра.
И-эх! Ала-мо ишыкталын,
Көргем орвалак пўтыра.
Чучеш, пуйто вўр, лектын шер гыч,
Он тич шонешталтын ташлен...
Айдемак вет писылык верчын
Монден шкенжын шўмжө нерген.

Шўмем, машина тек кудалже,
Ит тырше орвам ончылташ.
Шагал мо тўняште амалже
Туддечын поснат вургыжаш.

АВИЕМЫН МОНДАЛТДЫМЕ ЧОНЖО ҰЖЕШ...

Илышна кажнынан икте веле,
Шерева ден ок шочыс нигө.
Ұмырнат кажнынан тўрлын неле,
Но тидлан лийын ок керт өпке.
Мыламат шере-кочо пернен —
Кө ок шоно эрталше нерген?
Ужын мўндыр коклам,
Мый чолган ошкылам,
Корно рашак мылам —
Авиемын мондалтдыме йўкшым колам.

Эл пашаште шогем кажне кечын,
Пагыт кыл ден чымалт иктур.
Очыни, огыт вурсо шенгечын —
Мый ончем ең шинчашке тура.
Чын верч лўдын от шого — уке! —
Ондалаш тоштын отыл гын шке.
Туныктен мыйым жап,
Шыдым шыдын тужам,
Порылан шыргыжам —
Авиемын мондалтдыме тўсшым ужам.

Юарла кумылем — сем онартыш,
Ныжыл муро ила шўмыштем.
Сылнымутлан пўртўсна тулартыш —
Курым чаглан куатым пыштем.
Эрык вий йонгалтеш гын йырваш,
Пўрдыш ок воч йомартле каваш.
Олык мучко куржам,
Курык вуйыш шуам,
Шонанпылыш пижам —
Авиемын мондалтдыме кидшым шижам.

Шочмо вел деч кеч-кушко торашке
Пўрымаш кондыштеш мыйым тек,
Шудыгече мөнгеш сурт турашке,
Шичдегече пөртөнчыл воктек,
Кидыштем омса кылым шижде,
Ончылнем рвезе жапым ужде,
Ом лыплане йөршеш,
Кеч-могай өрдыжеш,
Ом лыплане йөршеш —
Авиемын мондалтдыме чонжо ўжеш.

ВЕЛЕ...

Южын яндаржым
Шўлыш неле годым веле шижына,
Шикш-тул кокла гыч пыкше вончымек.
Кечын шокшыжым,
Тылзын волгыдыжым ужын-пален налына,
Тўтаныш логалмек.

Корнын кужытшым

Эртөн кайымеке веле шижына,
Нойымо ўмбач ик корка пурам кумыктымек.
Умырын нелыжым,
Пагытын шийжым ужын-пален налына,
Воштончышыш ончалмек.

Ача-аван порыштым

Уке лиймекышт веле шижына,
Илыш оргажеш урвалте дене пижмек.
Шочмо вельн шергыжым,
Шочмо мландын вийжым ужын-пален налына,
Ордыжтõ лиймек.

ИДА ТҮКЫЛӦ ОМСАДАМ

Окна вес могырышто моткоч-моткоч пычкемыш:
Манметла, кеч парням шурал — ок кой нимат.
Мардежын ўнгӧ семже йонгалтеш пӧлемыш,
Январьын йӱштыжым эсогыл пырдыж вошт шижат.

Нимом ойлаш, йӱдшатыс — шукта кӱэмын кӱпчык,
Чытамсырын пӧрдал киём төчен малаш.
Но вустык омо, лӱмын ыштышыла ўчим,
Пырчат ок вашке шинчагомдышым тӱчаш.

Чу, кӧ тӱкалтыш кок пачашан окнашке?
Кӧ йомын кодын уремеш пелйӱд лишан?
Трукеш ӧрмалгышым, но кынелаш ом вашке,
Вучем пералтымыжым уэшлан.

Садетын виеш йомшо йўкшө эркишныш да лушкыш:
Чучеш, ала-кө пуйто күч ден удыра.
«Поран лўшка мо?» — шонымаш кержалте ушыш...
Шижде рончалте омо мундыра.

Эрдене содыки шонкален тыгай-тугайым,
Лум валне тўткын ончыштым иктаж кышам.
Да кенета шинчамлан перныш тўншө кайык,
Пытартыш вий ден почылтшо умшан.

Чевеер онган, аза мушкындо гай капше туртын,
Шарлен кержалтше шулдыржым тоштде тўкем,
«Вет тиде тый тенгече, тый шыч пурто», —
Иянше шўмыштө шижам өпкем.

Таң деке вашкыме деч коч вучышым у йўдым,
Тўл-дўл каслан почым комдыко окнам:
Уке, колде омак код кеч-могае йўкым —
Пуртем пөлемыш азапланыше унам.

Но шып йырваш. Поран гына йолгорным ўштө.
Пөлем шокшеш капем тўнгале йышт улнаш.
Но шўмыштө оза гаяк тенгечысе йўштө —
Конга воктене левыкташ тудым ок лий улмаш.

Титакемлан көра, палем вет, ик чон колыш...
Садлан йодам тендан деч, чылан деч йодам:
Ала күлеш иктаж-көлан йолташле польыш —
Кугу сура ден нигунам ида тўкылө омсадам!
Ида тўкылө омсадам... Шўмдам...

В У Й Л Ы М А Ш

ПОЭМА

Шагат	3
Кару	54

ПОЧЕЛАМУТ

Кинде муро (аршаш)	65
«Өрынрак онча каваш у кушкыл...»	68
Мондалтше сем	69
Пеледыш	70
Шарнем тачат	71
«Ойлат, пүртүс мала ош телым...»	72
Сар савыш	73
Орва да шўм	74
Авиемын мондалтдыме чонжо ўжеш...	75
Веле...	76
Ида тўкылө омсадам	77

Валерий Якимов
(Валериан Александрович Якимов)

ПАГЫТ ВҮРШЕР

Поэма, почеламут

ПУЛЬС ВРЕМЕНИ

Поэмы, стихотворения

На марийском языке

Редактор **А. Т. Тимиркаев**
Обложка художника **К. В. Мурсатова**
Художественный редактор **И. А. Шехурдина**
Технический редактор **Э. В. Валитова**
Корректор **Н. В. Чапаева**

ИБ № 1476

Сдано в набор 04.12.86. Подписано к печати
16.04.87. Э-01221. Формат 60×90/32. Бумага типогр.
№ 1. Гарнитура журнальная. Печать высокая.
Усл. печ. л. 2,5. Усл. кр.-отт. 2,65. Учено-изд.
л. 3,04. Тираж 1000. Заказ 753. Изд. 119. Це-
на 30 к.

Марийское книжное издательство, 424000, г.
Йошкар-Ола, ул. Волкова, 141. Республиканская
типография Госкомиздата Марийской АССР,
424700, г. Йошкар-Ола, ул. Комсомольская, 112.